

ИВАН ЕФРЕМОВ ЕЗЕРОТО НА ПЛАНИНСКИТЕ ДУХОВЕ

Превод от руски: Любен Велчев, 1949

chitanka.info

Този разказ принадлежи на геолога Волохов, известен изследовател на недостъпните места в Сибир. Здравеняк, с кръгло монголско лице, той заяви, че ще разкаже не по-малко забележителна история, в която главната заслуга принадлежи на разума и на трезвия анализ.

— Много от онова — каза той, — което блести и се прелива в ярки бои за мене, който преживя всичко това, аз не ще мога да ви предам. Обаче надявам се, че и моята история ще бъде интересна за всички.

Преди няколко години аз изходих, с поръка да изследвам една част от Централен Алтай — планинския гребен Листвяга, в областта на левия бряг по горното течение на Катуна. Тогава целта ми беше злато. И макар през тази година да не намерих ценни находища, все пак бях в пълен възторг от крайно интересната геология и от великолепната природа на Алтай. В местата на моята дейност нямаше нищо особено забележително. Листвяга е сравнително нисък планински гребен. Вечни снегове, „белки“^[1] по него няма. А значи няма и бляскащото разнообразие на ледниците, планинските езера, страшните върхове и други такива принадлежности на високопланинската хубост, които поразяват и пленяват в по-високите планински хребети. Обаче суровата привлекателност на масивните голаци^[2], издигнали скалистите си гърбове над мъхнатата тайга^[3], която покрива овалните планини и се разстила под голаците като морски вълни, ме възнаграждаваше за твърде скучното ми съществуване в широките блатисти долини на

рекичките, гдето предимно протичаше моята работа. Обичам северната природа с нейната мълчалива навъсеност, с еднообразието на бедните ѝ цветове, обичам я вероятно заради някаква си свойствена само ней първобитна самотност и дивост. Аз не бих я сменил с евтината светлост на юга, която нахално се прокрадва в душата, с кавказките и кримски ривиери, осеяни с угарки и консервени кутии. И в минути на копнеж по свободата, по природата, които се случват у всеки експедиционен труженик, когато му се втръсне животът в големия град, пред очите ми преди всичко застават сивите скали, оловното море, лишените от върхове могъщи листокапни борики и тъмните дълбочини на влажните елови гори...

Освен главната работа аз имах още една задача: да разгледам находището на великолепия азбест по средното течение на Катунa, близо до голямото село Чемал. Най-късият път за там минаваше покрай най-високия в Алтай Катунски гребен, по долините на горна Катунa. Щом стигнех до селото Уймон, трябваше да прехвърля Теректинските „белки“ — също висок планински гребен — и през Онгудай пак да изляза в долината на Катунa.

Едва тука, на този път, изпитах истинско очарование от природата на Алтай. Много добре помня момента, когато с малкия си товарен керван, след дълго пътуване по ормана — гъста гора от бяла ела, кедр и листокапна борика, се спуснах в долината на Катунa. На това място равният мочурляк ни задържа много. Конете затъваха до корема в джвакащата кафява кал, скрита под растителния пласт. Всеки десетина метра изминавахме с голям труд. Но аз не спрях кервана за нощуване, като реших още същия ден да се добера до десния бряг на Катунa. Новата луна рано се издигна над планините и лесно можехме да вървим напред.

Еднообразният шум на бързата река поздрави нашето появяване върху брега на Катунa. Под лунната светлина реката изглеждаше широка. Но когато водачът със своя безстрашен пъстър кон нагази в шумящата мътна вода и всички ние се спуснахме след него, водата се оказа едва до коленете. Ние лесно се прехвърлихме на другия бряг. Като минахме ниската част на долината, засипана с едър чакъл, попаднахме пак в блато, наричано от сибирците „карагайник“^[4]. По мекия килим от мъх бяха разхвърляни отделни тънки ели и навсякъде стърчаха високи туфи, по които се издигаше и шумеше твърда острица. На такова място

конете биха останали без храна през нощта и затова реших да вървим напред. Започващото нагорнище ни даваше надежда да излезем на сухо място. Пътеката тънеше в мрачната тъмнота на еловата гора, а краката на конете — в мекия мъхест килим; неприятно беше да се язди, па и жалко беше за уморените коне. Тъй яздихме час и половина, докато гората оредя. Появиха се бели ели и кедрове, мъхът почти изчезна, но нагорнището не се свърши, а обратно, стана още по-стръмно. Колкото и да се ободрявахме, след всички главоболия през деня, двата часа изкачване ни се сториха много тежки. Затова всички се зарадваха, когато подковите на конете зазвънтяха по камъните, като изпускаха искри, и се показва почти плоското било на планинското разклонение. Тук имаше и трева за конете, и сухо място за опъване на палатката. За миг конете бяха разтоварени, палатката — опъната под един грамаден кедър, и след обикновената процедура на поглъщане кофа чай и на пушенето с лули край огъня ние потънахме в дълбок сън.

На сутринта всички се поуспяхме след вчерашните главоболия. Събудих се от силната светлина и бързо се измъкнах от палатката. Студеният вятър люлееше тъмнозелените клончета на кедрите. В ляво между две дървета, като в тъмна рамка, в розовата чиста светлина се подемаха леките очертания на четири остри бели върхове. Въздухът беше чудно прозрачен. По стръмните склонове на „белките“ се струяха всички мислими съчетания от светли отсенки на червения цвят. Малко по-надолу, върху изпъкналата повърхност на синия ледник, лежаха грамадни полегати сини сенчести ивици. Тази синя основа още повече усилваше въздушната лекота на планинските грамади, които сякаш излъчваха своя собствена светлина, докато открояващото се между тях небе представляваше море от чисто злато. Без да откъсвам поглед, аз гледах „белките“, които тъй неочаквано се изпречиха пред мен. Минаха няколко минути, слънцето се издигна по-високо, златото доби пурпурна отсенка, а розовата окраска изчезна от върховете и се замени с чисто синя, докато в същото време ледникът засвятка като сребро.

Дрънкаха хлопки, подвикващите под дърветата работници събираха конете за товарене, загъваха и превръзваха денковете, а аз все още продължавах да се любувам на победата на светлинната магия на тежестта на неподвижната материя. След тесния кръгзор на пътеките в тайгата, след дивата суровост на планинските тундри и тежките скалисти грамади, това беше нов свят, свят на прозрачно сияние и на променлива светлинна игра.

Както виждате, първата ми любов към високите Алтайски белки пламна неочаквано и силно. По-късно тази любов ми дари всички нови открития. Няма да описвам чувствата, които се пораждат в душата при вида на необикновената прозрачност на небесно-синята или изумрудената вода на планинските езера, сияеща с блясъка на син лед. Искане ми се само да кажа, че видът на снежните планини извикваше у мене тънко разбиране на природната хубост. Тези почти музикални

преливания на светлина, сенки и цветове предаваха на света блаженството на хармонията.

Като минах високопланинската част от маршрута, аз пак се спуснах в долината на Катунa и после в Уймонската степ — плоска котловина с отлична храна за конете, па и за нас — при гостоприемните жители на малките селца, разхвърляни по цялата котловина. По-нататък Теректинските белки не ми дадоха интересни геологични наблюдения: по широкия плосък гребен на билото се нижеха само непрекъснати еднообразни гранити. Изкачването на гребена откъм Уймон беше стръмно до невъзможност. Много човешки и конски пот се проля, само при минаването на гъстата гора от ругатните ни трябваше да изсърхне тревата по целия този път на моя керван. Па и самата гора — гъста тайга от кедър, ела и трепетлика, с висока трева, която стигаше до раменете на ездача — беше мъчна за преминаване при моята тежка екипировка с артилерийски седла и големи сандъци. Затова ще разберете колко се зарадвах, когато излязох на плоския водораздел на планинския гребен зад границата на гората. Но и тук, дори край границата на вечните снегове, се натъкнахме на обширна площ блата, в които затъвахме и се трепехме, докато не се сетихме да ги пресечем косо, по края на снежните полета. Спускането към Онгудай беше по-леко, но продължително и еднообразно. Дългите странствувания в мъчнодостъпните райони развиха в мен особена търпеливост, когато телесно участвуващ във всички несгоди на дългия път, а духовно като че ли потъваш в изчаквателна летаргия.

Щом стигнах Онгудай, изпратих в Бийск през Алтайское помощника си със сбирките и екипировката. Посещението на чемалските азбестови находища можех да направя без багаж. Двама с водача, на починали коне, скоро стигнахме до Катунa и спряхме да починем в селището Каянч.

Чаят с благоуханен мед беше особено вкусен и ние дълго проседяхме с приютилия ме млад учител край чисто рендосаната бяла маса в градинката. Водачът ми — навъсен, мълчалив ойрот — безгрижно посмукваше обкованата с мед лула, а аз разпитвах любезния домакин за забележителностите на по-нататъшния път до Чемал. Той с удоволствие задоволяваше любопитството ми.

— Ето още какво, другарю инженер, — каза той — близо до Чемал ще видите едно селце. Там живее един художник — нашият

прочут Чоросов, чували сте го навярно, нали? Сърдит старик, но ако спечелите сърцето му, всичко ще ви покаже, а той има хубави картини — чудо!

Спомних си картините на Чоросов, които видях в Томск и Бийск, особено „Короната на Катунa“ и „Хан-Алтай“ и реших непременно да се отбия при художника. Сега настроен съвсем другояче, аз ги намирах поразително верни. Онова, което върху платната в тясната зала на музея изглеждаше измислено и преувеличено, беше поразително хубаво в природата. Досетих се, че намаляването на размера и плана, обикновено полезно за по-ясно изразяване при живописното предаване, при гигантските височини и изобилието от светлина много затруднява правдивостта при нанасяне снежните върхове върху платното. Това не беше избягнал и Чоросов, въпреки всичката сила на дарбата си. Обаче онова, което бе дадено в картините му, по-смело и по-вярно отразяваше студената блестяща душа на планините, отколкото у когото и да било от другите художници. Да разгледам многобройните му работи, а може би и да придобия някой ескиз, ми се струваше хубав завършек на запознаването ми с белките на Алтай.

Пътят по брега на Катунa ми беше ясен и аз освободих водача си още тук, в Каянч. На следния ден към пладне вече възлизах по ниско, но стръмно каменисто възвишение. От него пред мене се откри заляна от слънцето равна повърхност до изхода на клисурата, на която се жълтееше житна нива. Няколко нови къщи, които блестяха със светложълтите си греди, се бяха разположили в края на гората. Там, гдето високите стъбла на листокапните борики образуваха малка издадина, като окръжаваха поляна със сочна трева, покрита с ярки точки от божури, се издигаше голяма постройка. Всичко напълно схождаше с описанието на каянченския учител и аз уверено насочих коня към къщата на художника Чоросов.

Очаквах да видя навъсен старец и останах учуден, когато на пруста излезе подвижен, възсук, бръснат човек с бързи и уверени движения. Едва когато се вгледах в монголското му лице, забелязах бръчки в хлътналите му бузи и по изпъкналото му високо чело, както и много бели косми в щръкналата коса и острите мустаци. Бях приет любезно, но не мога да кажа радушно.

Във време на неизбежния чай аз, както се казва, излях пред художника душата си или по-точно онова, което заседна в нея след

недавнашното високопланинско пътуване. Както изглежда, Чоросов повярва в искреността на моето възхищение. Той стана по-любезен и ойротската му мълчаливост се замени с приятелски разговор.

След чая той ме заведе в ателието си. Широка неизмазана стая с големи прозорци заемаше половината от къщата. Всред многото етюди и малки картини изпъкваше една картина, която някак изведнаж ме привлече.

Чоросов ми каза, че това е вариант на картината „Дени-Дер“ — „Езерото на планинските духове“, която се намира в един от сибирските музеи. Бях чувал за нея, но не я бях виждал по-рано.

Ще опиша тази картина по възможност по-подробно, защото тя ще има важно значение за разбиране по-нататъшните събития. Малко платно, широко не повече от един метър, в проста черна рамка, блестеше в лъчите на вечерното слънце с чистите си бои. Синкаво-сивата гладкост на езерото, което заемаше цялата средна част на

картината, дишаше студ и мълчалив покой. На предния план, до камъните на плоския бряг, гдето зелената покривка на тревата се смесваше с петна от чист сняг, лежеше стъбло на кедър. Голям син леден блок се беше заврял до брега край самото коренище на поваления кедър, а малки ледени блокчета и големи сиви камъни отражаваха върху повърхността на езерото ту зеленикави, ту сиво-сини сенки. Два ниски, измъчени от вятъра кедри извишаваха нагоре гъсти клони, като дигнати към небето ръце. На задния план, право в езерото, се спускаха белоснежните склонове на назъбени планини със скалисти морави и бледожълти ребра. В центъра на картината — ледникова грамада, покрита с ослепителен сняг, спущаше в езерото маса син фирн^[5], а високо над него се издигаше елмазена тристранна пирамида, от която в страни се виеше воал от розови облаци. Левият край от долината на ледниковата грамада съставляваше планина във форма на правилен конус, също почти изцяло облечена в снежна мантия. Планината се намираше върху широка основа, каменните стъпала на която като гигантска стълба се спускаха към далечния край на езерото.

От картината просто лъхаше онази отчужденост и студена святкаща чистота, която ме покори при пътуването по Катунския планински гребен. Аз забравих всички останали картини и дълго стоях, като се вглеждах в истинското лице на Алтайските белки и се учудвах на тънката наблюдателност на народа, който беше дал на езерото името Дени-Дер — Езерото на планинските духове.

Чоросов, примижал ме поглеждаше, доволен от направеното впечатление.

— Где намерихте такова езеро, Григорий Иванович? — запитах аз. — Па и съществува ли то в действителност?

— Езерото съществува. И трябва да кажа, че то, разбира се, е похубаво, отколкото тука — отговори Чоросов. — Да, но не е лесно да се намери това езеро.

Художникът изпитателно ме погледна и продължи:

— Вие навярно не знаете какви легенди у ойротите са свързани с това езеро?

— О, сигурно интересни, щом тъй поетично са нарекли езерото!

Чоросов пренесе погледа си върху картината.

— Нищо особено ли не забелязахте върху картината? — попита той. — Обикновено не забелязват...

— Ето тука, в левия ъгъл, гдето е планината с конуса — казах аз.
— Извинете, Григорий Иванович, но тука боите ми се видяха просто невъзможни.

— А я погледнете още веднаж, по-внимателно!

Почнах да се вглеждам в учудилото ме място. Работата на художника беше толкова тънка, че колкото повече я гледах, като че ли толкова повече подробности изплуваха от дълбочината на картината. В полите на конусообразна планина се издигаше зеленикаво-бяло облаче, което сякаш излъчваше слаба светлина. Кръстосващото се отражение на тази светлина и блясъкът от светещите снегове хвърляха върху водата дълги ивици сенки с кой знае защо червени отенъци. Още по-гъсти червени петна се виждаха в чупките на стръмните скали. А на онези места, гдето зад бялата стена на планинския гребен проникваха прави слънчеви лъчи, над ледовете и камъните се изправяха дълги, прилични на грамадни човешки фигури стълбове от синкаво-зелен дим или пара. Тази част на картината по необикновените си и неестествени цветове имаше зловещ, фантастичен вид.

— Ето това не разбирам — посочих аз синкаво-зелените стълбове.

— И не се мъчете — усмихна се Чоросов. — Вие добре познавате и обичате природата, но не ѝ вярвате.

— А вие сам, Григорий Иванович, как обяснявате тези червени светлини по скалите, синьо-зелените стълбове, светещите облаци?

— Обяснението е просто: планински духове — отговори Чоросов спокойно.

Обърнах се бързо към него, но не забелязах и сянка от усмивка върху затвореното му лице.

— Не се шегувам. Вие мислите, че името на езерото е дадено заради неземната му хубост? Не. Хубостта си е хубост, а славата му е лоша. Ето и аз — нарисувах картината, а едва отвялякох краката си. Бях там в деветстотин и девета година и до деветстотин и тринадесета боледувах...

Помолих художника да разкаже за легендите, свързани с езерото.

— Добре — съгласи се Чоросов, — да идем да седнем!

Седнахме на един широк диван, покрит с груб жълто-снн монголски килим.

— Отдавна — почна Чоросов — хубостта на това място е привличала хората, но някакви незнайни сили често са погубвали идващите при езерото. Съдбоносното влияние на езерото изпитах и аз, но за това после. Интересно е, че езерото е най-хубаво в топлите летни дни, и именно в такива дни пагубната му сила се проявява по-силно. Щом дошлите при езерото хора видят кърваво-червените светлини по скалите и мяркането на синьо-зелените прозрачни стълбове, те започват да изпитват странни усещания. Околните снежни върхове сякаш лягат като венец върху главата им, притискат ги с чудовищна тежина, а в очите почва неудържима игра на светлинни лъчи. Кръглата конусовидна планина привличала хората и там им се мяркали сенките на планинските духове. Но щом стигнали до това място, всичко изчезвало — остават само голи скали... Като се задъхвали и едва влачели крака от внезапната загуба на сили, с потисната душа, нещастниците се отдалечавали от съдбоносното място. Но обикновено смъртта ги настигала по пътя. Само няколко силни, случайно попаднали при езерото ловци, с невероятна мъка се добрали до най-близкото селище. Някои от тях умрели, а други дълго боледували, като изгубили завинаги миналата си сила и храброст. Оттогава лоша слава се разнася за Дени-Дер. Хората почти престанаха да ходят при него. Там няма нито животно, нито птица, а на левия бряг, гдето е сборището на духовете, не расте нищо, дори трева... Аз още в детинството си бях чувал тази легенда и нещо отдавна ме теглеше да посетя владенията на планинските духове. Преди двадесет години аз бях там и прекарах два дена в пълна самота. Първия ден не забелязах нищо особено и дълго работих, като правех етюд след етюд. Обаче този ден по небето бързо се носеха гъсти облаци, осветлението често се менеше и не ми се удаваше да схвана прозрачността на планинския въздух. Реших да остана още един ден, като нощувам в горичката, на километър от езерото. Надвечер усетих леко прилошаване и странно горене в устата, което ме караше през всичкото време да плюя слюнки... Великолепното светло утро на другия ден обещаваше ясно време. Помъкнах се към езерото с натежния глава, като се борех със слабостта, но скоро се увлякох от работата и забравих неразположението си... Слънцето силно припичаше, когато завърших разработката на етюда и отместих молберта, за да хвърля последен поглед върху цялото езеро. Бях много уморен, ръцете ми трепереха, в главата си от време на време усещах

странно замайване и пред очите ми тъмнееше. Тогава именно видях духовете на езерото. Над прозрачната гладкост на водата преплува сянка от облак. Слънчевите лъчи, които косо пресичаха езерото, сякаш станаха по-светли след минутното затъмнение. На отдалечаващата се граница между светлината и сянката аз изведнаж забелязах няколко стълбове с призрачен синьо-зелен цвят, които имаха прилика с грамадни човешки фигури в мантии. Те ту стояха на едно място, ту бързо се местеха, ту се разтапяха във въздуха. Замръзнал от учудване, аз ги гледах с чувство на потискащ страх. Още няколко минути продължи безшумното движение на призраците, после в скалите се замъркаха отблясъци и припламвания с кървав цвят. А над всичко това висеше светец със слаба зелена светлина облак във формата на гъба... Изведнаж почувствувах прилив на сили, зрението ми се изостри, отдалечените скали сякаш се приближиха към мене, и аз различих всички подробности на стръмните им склонове. Грабнах четката и с дива енергия заподбирах боите, като бързах да запечатам необикновената гледка върху платното. Лек вятреца мина над езерото; облакът и призраците мигновено изчезнаха — само червените въглени в скалите мрачно блещукаха като по-преди. Възбуждението, което ме беше обхванало, внезапно отслабна, неразположението рязко нарасна — сякаш жизнената ми сила изтичаше през върховете на пръстите, които държаха палитрата и четката. Предчувствието за нещо лошо ме накара да бързам. Бързо затворих папката с етюдите и събрах вещите си. Чувствувах как страшна тежест натиска гърдите ми, главата... Вятърът над езерото се усилваше. Облаците закриха върховете на планините и чистите цветове на пейзажа бързо потъмняваха. Одухотворената и безстрастна хубост на езерото се смени с тъжна навъсеност. Червените отблясъци на мястото, где то танцуваха призраците, угаснаха и само тъмните диви скали се чернееха там под снежните петна. Тежко дишане със свистене се изтръгваше от гърдите ми, когато обърнах гръб на езерото, като се борех с упадъка на силите и с потискащата ме тежест. Като в неясен сън изминах пътя до мястото, където се бяхме наговорили да ме чакат придружвачите ми, които бяха отказали да дойдат на Дени-Дер. Планините се клатушкаха пред мене, пристъпите на страшно повръщане съвсем ме изтощаваха. От време на време падах и дълго не можех да стана. Как стигнах до езерото, где то

ме чакаха придружвачите, не помня, па и не е важно — главното е, че вързаният на гърба ми сандък с етюди оцеля.

„Но ти ще загинеш, Чорос, — с тон на безпристрастен наблюдател забеляза старшият водач, когато видя състоянието ми — лигите ти текат...“

Аз не умрях, както виждате, но дълго време се чувствавах много зле. Някаква посърналост и отслабване на зрението ми пречеха да живея и да работя. Голямата картина „Дени-Дер“ нарисувах едва година по-късно, а тази довърших полека-лека, когато се дигнах на крака. Истината за езерото Дени-Дер и за населяващите го планински духове узнах по пътя на тежки страдания...

Чоросов млъкна, като потриваше набръчканите си ръце. През гъстите пречки на големия прозорец се виждаха осветени ивици от облаци над планинските върхове, а долу по поляната се разстиляше мъглата на здрача. Крайно заинтересуван от повестта за духовете на езерото Дени-Дер, аз нямах основание да не вярвам на художника, но в същото време не можах да намеря никакво обяснение на чудните явления, запечатани в бои върху картината му.

Преминахме в трапезарията. Силната карбитна лампа над масата разгони сянката на нереалното, навеяна от разказа на художника. Но аз не се стърпях и го запитях как да намеря Езерото на планинските духове, ако случайно още веднаж ми се представи възможност да бъда в онези места.

— Аха, плени ви това езеро! — усмихна се Чоросов.

Извадих от раницата си книжка и молив и се приготвих да записвам.

— Това място се намира в Катунския планински гребен, на източния му край. Знаете ли долината на Аргут? Тя е дълбока клисура между Чуйските и Катунските белки. Долу е непроходима, ще я минете отстрани. Четиридесет версти нагоре от устието на Аргут, в дясно по течението, се влива рекичката Юнеур. Това място е отличително, защото там Аргут прави завой и устието на Юнеур излиза на широко плоско място. От устието му ще тръгнете още нагоре по левия бряг на Аргут — смятайте около шест версти — и там, от дясната страна на пътя, ще се покаже малък извор или рекичка, ако искате. Рекичката е малка, а долината е много широка и навлиза дълбоко в Катунския планински гребен. Именно по тази долина ще вървите. Мястото е сухо,

ще видите големи, клонести листокапни борики. Когато се изкачите високо, ще срещнете голям стръмен праг, от него водопадът е малък и там долината завива надясно. Дъното е съвсем плоско и широко и на него верига от пет езера, едно от друго — где на половин, где на цяла верста. Последното, петото езеро, гдето скалите се затварят, е Дени-Дер. Това е всичко. Да, спомних си — един добър белег! В устието на извора, гдето ще се отбиете от Аргут, има малко блатце. На края му, наляво, стоеше грамадна суха листокапна борика без клони, с чаталест връх като дяволска вила...

Записах упътванията на Чоросов.

На сутринта аз прегледах работите на художника. Няма да забравя няколко очарователни етюди, но нито един не можеше да се сравни с „Дени-Дер“. При моите твърде скромни средства не се реших да загатна за възможността да придобия тази картина. Купих си две скици на снежни планини — при изгрев и при залез, и още като подарък получих една малка рисунка с перо, която изобразяваше любимите ми листокапни борики с дълбоко познаване характера на дървото. Когато се сбогувахме, Чоросов ми каза:

— Виждам как се заглеждате в „Дени-Дер“. Но това не мога да ви подаря. Ще ви подаря етюда, който направих на езерото. Само че — той помълча малко — това ще стане след като умра; сега ми е трудно да се разделя с него... Не се огорчавайте, това ще бъде скоро... Ще ви го изпратят — сериозно, със своята смущаваща безстрастност, добави художникът.

Като пожелав на Чоросов дълъг живот, а на себе си скорошна среща с него, аз се метнах на коня си и съдбата, както се оказа, завинаги ни раздели...

Не попаднах скоро пак в Алтай. Четири години минаха в напрегната работа, а на петата временно излязох от строя. Жестокият ревматизъм — професионална болест на жителите в тайгата — ме свали за половин година, а после трябваше да се разправам с отслабналото сърце.

От скука и безделие аз избягах от южното летовище в навъсения, но мил Ленинград. По предложение на главното управление аз се залових със живачното находище на Сефидкан в Средна Азия. В слънчевата суша на Туркестан се надявах да изгоня надвилата ме

болнавест и да се върна към унилата дивост на севера, която завинаги бе завладяла душата ми.

В тази си привързаност бях най-скучен самотник и лишен от възможността да се потопя в безлюдните простори, от време на време се борех с пристъпи на силен копнеж по Сибир.

Една пролетна вечер, когато седях над микроскопа в къщи, ми донесоха една пратка, която повече ме наскърби, отколкото ме зарадва. В плосък сандък от гладки кедрови дъски лежеше етюдът на Дени-Дер като знак, че художникът Чоросов е завършил своя трудов живот. Достатъчно ми беше да видя отново Езерото на планинските духове, за да нахлуят спомените за разказа на Чоросов. Далечната и недостъпна красота на Дени-Дер ме изпълни с някаква тревожна печал. Като се мъчех да се разсея с работата, аз сложих под микроскопа нова пластинка руда, донесена от Сефидкан. С опитна ръка спуснах тръбата с винта на кремалера, нагласих фокуса с микрометър и се вдълбочих в изучаване последователността на кристализацията у живачната руда. Пластинката беше почти чист киновар^[6] и работата с неговото изучаване нещо не вървеше. Тънките отсенки на цветовете, отразени от пластинката, се губеха от електрическата светлина. Замених опак-илюминатора^[7] със силвермановски за косо осветляване и запалих лампата с дневна светлина — великолепно изобретение, което заменя слънцето в стеснения свят на микроскопа... Етюдът на „Езерото на планинските духове“ продължаваше да стои пред вътрешния ми поглед и аз отначало дори не се учудих, когато в микроскопа видях кърваво-червени отблясъци върху фон от синкава стомана, които на времето си така ме бяха поразили в картината на Чоросов. Една секунда по-късно до съзнанието ми стигна, че гледам не картината, а наблюдавам вътрешните рефлексии на живачна руда. Завъртях масичката на микроскопа и кърваво-червените отблясъци замигаха, като угасваха или преминаваха в по-дълбок кафяво-червен тон, докато голяма част от повърхността на минерала продължаваше да отлива студена стомана. Развълнуван от предчувствието на още неродилото се предположение, аз насочих лъчите на осветителя с дневна светлина върху етюда „Езерото на планинските духове“ и видях в скалите, в подножието на конусообразната планина отсенки от цветове, съвсем сходни с току-що видените под микроскопа. Аз бързо грабнах тежките таблици на Шнайдерхен и тук се оказа, че цветовете с формулите... Но няма защо да

привеждам тук самите формули. Ще кажа само, че за науката, която изучава рудите на разните метали и самите метали — минералогия^[8] са създадени цветни таблици с най-тънките отсенки на всички допустими цветове, които се наброяват около седемстотин. Всяка отсенка има свое обозначение; сборът на отсенките образува формулата на минерала. И излезе, че цветовете на Чоросов при изобразяване местожителството на планинските духове, според шнайдерхеновските таблици, точно съответствуват на отсенките на киноара при разни условия на осветяване, ъгли на падане и цялата останала сложна игра на светлината, която в науката се нарича интерференция на светлинните вълни. Тайната на езерото Дени-Дер изведнаж ми стана ясна. И аз неволно се учудих: защо подобно предположение не ми мина през ума отдавна, още там, в планините на Алтай?

Извиках по телефона такси и след малко стигнах до оградата, зад която светеха големите прозорци на една химическа лаборатория. Моят познат, химик и металург, беше още тук.

— О, сибирска мечко! — поздрави ме той. — Защо дойдохте? Пак ли бърза анализа?

— Не, Дмитрий Михайлович, идвам за справка. Какво забележително знаете за живака?

— О, живакът е така забележителен метал, че за него може да се напише дебела книга.

— Живакът кипи при триста и седемдесет градуса, а при колко се изпарява?

— При всякаква температура, драги инженере, с изключение на силен студ.

— Значи изпаряем е?

— Необикновено изпаряем за относителното си тегло.

— Още един въпрос: живачните пари сами светят ли или не и с каква светлина?

— Сами не светят, но понякога, при силна концентрация на загасваща светлина, дават синьо-зелени отсенки. В разреден въздух при електрически изпразвания светят със зеленикаво-бяла светлина.

— Всичко е ясно! Много ви благодаря, драги!

— Стойте, накъде? Обяснете каква е работата — опита се да ме задържи химикът, но не получи отговор от мен.

След пет минути таксито ме закара до къщата на моя лекар. Като позна гласа ми, добрият старец излезе с разтревожено лице в чакалнята.

— Какво се е случило? Пак ли лудува сърцето?

— Не, всичко е наред! Отбих се за минутка. Кажете, какви са главните признаци на отравяне със живачни пàри?

— Мм... Изобщо със живак — течене на слюнки, диария и повръщане, а по отношение на пàрите — ей сега ще видя... Влезте.

— Не, не, аз само за минутка... Вижте по-скоро, драги Павел Николаевич.

Старецът влезе в кабинета и след една минута се върна с отворена книга в ръка.

— Ето вижте, живачни пàри: понижение на кръвното налягане, силна психична възбуда, учестено прекъслено дишане, а по-нататък смърт от парализа на сърцето.

— Това е великолепно! — неволно извиках аз.

— Кое е великолепно? — учуди се докторът. — Такава смърт?...

Сега бях уверен, че целият ход на мислите ми е абсолютно правилен. Щом се върнах в къщи, веднага се обадох по телефона на председателя на моето главно управление и му съобщих, че в интересите на нашата работа трябва веднага да замина за Алтай. Помолих да пуснат с мене Красулин, наскоро дипломиран младеж, физическата сила и умната глава на когото ми бяха много потребни при моето все още болезнено състояние.

В края на май вече без пречки можеше да се стигне до езерото. Точно по това време аз излязох от селището Иня на Чуйския път с Красулин и двама опитни тайгници-работници.

Помнех всички наставления на художника за предстоящия ми път, а освен това в страничния ми джeb лежеше старият, изпокъсан бележник, в който на времето си бях записал подробния маршрут по думите на Чоросов.

Когато вечерта малкият ми отред опъна палатката в устието на долината, срещу приличната на вила суха листокапна бори́ка, аз не без вълнение почувствах, че утре ще бъде решена правилността на моите предположения. Красулин се зарази от моето вълнение и седна до мене на могилката, гдето седях, като замислено съзерцавах рогатата листокапна бори́ка.

— Владимир Евгенович, — тихо почна той — помните ли, че обещахте да откриете целта на пътуването ни, когато стигнем в планините...

— Надявам се, Боря, най-късно утре да открием голямо находище от живак — може би частично самороден — казах аз. — Утре ще видим дали съм прав или не. Вие знаете, че обикновено в своите находища живакът се среща в пръснат вид, в малки концентрации. В света е известно само едно голямо находище с богато съдържание на живак — то е...

— Алмадена в Испания — каза Красулин.

— Да, от много векове насам Алмадена снабдява със живак половината от света. Веднаж там дори било намерено малко езерце от чист живак. Живачни капки и сега се изцеждат в рудниците на Алмадена. Така че и аз смятам да намеря тук нещо подобно... Че там цели скали едва ли не изцяло се състоят от киновар, в това съм убеден, стига само...

— Но, Владимир Евгенович, ако ние открием такова находище, това ще бъде преврат в цялата живачна икономика!

— Разбира се, драги! Живакът е най-важният метал в медицината и войната. Е, а сега да спим! Утре ще станем още в тъмно. Изглежда, че денят ще бъде облачен, а на нас това ни и трябва.

— Защо облачен ден е така важен? — попита Красулин.

— Защото не искам да отровя всички ви, па и аз самият да се отровя. Живачните пари не са шега... Няма съмнение, че откриването на това находище се е забавило със стотици години именно поради гибелните качества на живачните пари. Утре ще се сражаваме с планински духове и там ще стане ясно...

Воал от розова мъгла забули планината. В долината се стъмни. Само острите върхове на белките още дълго светеха в невидимите от нас слънчеви лъчи. Аз продължавах да седя край огъня, като пуших, но в края на краищата надвих вълнението си и легнах да спя.

Всички събития от следния ден, който знае защо, запомних на откъслеци.

Ясно се вряза в паметта ми просторното, съвсем плоско дъно на долината между третото и четвъртото езеро. По средата ѝ лежеше като равен зелен килим обраслото с мъх блато без нито едно дръвце и само по края на долината се издигаха големи кедри. Лишени от клони от

едната страна, те протягаха мощни клони към Езерото на планинските духове, прилични на тъмни грамадни знамена върху високи стълбове. Ниски тъмни облаци бързо се носеха над тях. Четвъртото езеро беше малко и кръгло. От леко набръчканата синкаво-сива вода се подаваше грамада остри камъни. Като минахме през тях, навлязохме в гъсти храсталаци от кедров подръст, а десет минути по-късно стоях на брега на Езерото на планинските духове. Пепелявият цвят на скръбта покриваше водата и снежните склонове на планинската верига. Въпреки това аз веднага познах храма на планинските духове, който порази въображението ми преди няколко години в студиото на Чоросов. Излезе, че не е лесна работа да се стигне до преливащите се в стоманен цвят скали в полите на конусообразната планина. Обаче всички мъчнотии мигновено бяха забравени, когато геоложкото чукче със звън отчупи от ръба на скалата първия тежък къс киновар. По-нататък скалите се снишаваха с наклонени стъпала към малка падина, над която се извиваше леко пушече. Мътна, гореща вода изпълваше падината. Наоколо от дълбоките пукнатини бликаха горещи извори, които покриваха с мъглива завеса края на падината.

Поръчах на Красулин да направи окомерна снимка на рудния участък, а сам тръгнах заедно с работниците през завесата от мъгла към полите на планината.

— Какво е това, другарю началник? — изведнаж запита един работник.

Погледнах в показаната от него посока. Там, наполовина скрито от камениста издадина, блестеше с матов и зловещ блясък живачно езерце — моята въплътена фантазия. Повърхността на езерцето изглеждаше изпъкнала. С неописуемо вълнение се наведох над него, потопих ръце в изплъзващата се и неподатлива течност и с разтуптяно сърце мислех за няколко хиляди тонния течен метал, мой подарък на родината.

Дотичалият на зова ми Красулин замръзна в нямо възхищение. Обаче трябваше да прекъсна възторзите и усилено да подканям спътниците си към изпълнение на необходимата работа. Вече се чувствувахте тежест в главата и горене в устата — зловещите признаци на започващото живачно отравяне. Аз защраках с фотоапарата наляво и надясно, работникът напълни манерките от езерцето, Красулин и вторият работник бързо измерваха изходите на рудните скали и размерите на езерцето. Струваше ни се, че всичко беше завършено с мълниеносна бързина, но въпреки това по обратния път вървахме бавно, отпуснато, като се борехме с неясното чувство на потиснатост и страх. Докато заобикаляхме езерото по левия бряг, облаците се разпръснаха и пред очите ни се откри шлифован елмазен остър планински връх. Полегатите слънчеви лъчи се промъкнаха през вратата на далечната клисура и цялата долина на езерото се изпълни с искряща прозрачна светлина. Като се обърнах, аз видях синьо-зелени призраци, които се мяркаха по неотдавна напуснатото от нас място, и заповядах да се тича. За щастие брегът постепенно се изравняваше и ние скоро се добрахме до конете.

— Препускайте бързо, момчета! — извиках аз, като обръщах коня си, и като хвърлих последен поглед върху Дени-Дер, отнесох в паметта си танца на духовете около зеленикавия облак...

В същия ден се спуснахме по долината до второто езеро. Угнетеното състояние не изчезваше. През нощта ние всички не се чувствувахме дотам добре, но изобщо за нас всичко се свърши напълно благополучно.

И ето към центъра полетяха телеграми. Оттам последваха нареждания да се уреди безопасно и подробно изучаване на Дени-Дер. Вълшебното езеро даде и дава на Съветския съюз такова количество живак, което веднага разреши въпроса за пълната ни независимост от другите страни, а сега, в дните на Отечествената война, има съвсем особено значение.

А аз завинаги запазих признателен спомен за безстрашния и правдив търсач на планинската душа, чиито тънки и верни наблюдения откриха в багрите на картината му богатствата на Езерото на планинските духове за художника Чоросов.

---

[1] Белки — снежни планински върхове. ↑

[2] Голак — Голи върхове, които се издигат над границата на гората. ↑

[3] Тайга — безкрайни непроходими гори в Сибир. ↑

[4] Карагайник — неравно мъхово блато. ↑

[5] Фирн — зърнест лед. ↑

[6] Киновар — двусернист живак. ↑

[7] Опак-илюминатор — уред, който се слага на микроскопа за разглеждане на непрозрачните рудни минерали в отразена светлина. Силвермановският opak-илюминатор осветява шлифа не право отгоре, а косо — под ъгъл. ↑

[8] Минералогия — наука, която изучава рудните минерали. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.